

Robert JANIK
Politechnika Częstochowska

Kontakt: robertjanik@freenet.de

Jak cytować [how to cite]: Janik, R. (2015). Refleksje nad powstaniem Völkerpsychologie w kontekście jej wpływu na psychologię, socjologię i pedagogikę. *Podstawy Edukacji. Między porządkiem a chaosem*, 8, 259–268.

Refleksje nad powstaniem Völkerpsychologie w kontekście jej wpływu na psychologię, socjologię i pedagogikę

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie psychologii ludów (Völkerpsychologie) – dyscypliny naukowej stworzonej przez Moritza Lazarusa i Heymanna Steinthala, a następnie rozwiniętej przez Wilhelma Wundta, który zaadoptował wiele z ich koncepcji do swoich potrzeb. W. Wundt poświęcił sporo wysiłku prezentacji materiałów dotyczących mitów, obyczajów, magii, prawa, języków i kultury. W kręgu oddziaływania psychologii ludów znalazło się wielu znanych naukowców – m.in. ze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Wywarła ona wpływ na szereg dyscyplin naukowych, w tym także na pedagogikę.

Słowa kluczowe: psychologia, teoria, język, religia, pedagogika.

Wprowadzenie

Masowe uprzemysłowienie na Zachodzie w XIX i pierwszej połowie XX w. niosło ze sobą wielki przełom cywilizacyjny, który w znacznej mierze zmienił sposób życia ludzkości¹. Przemiany objęły m.in. sferę życia ekonomicznego, rewolucjonizując dotychczasowy sposób produkcji dóbr materialnych. Pociągnęło to za sobą szereg zmian kulturowych i społecznych.

¹ Rewolucje techniczne doprowadziły w tzw. krajach zachodnich do doniosłych zmian społecznych, politycznych i kulturowych, które odmieniły sposób życia i pracy ludzi w nich żyjących.

Inspiracji i pomocy w odnalezieniu adekwatnych do potrzeb czasu odpowiedzi szukano w rozwijających się szybko naukach społecznych. Na fali tych poszukiwań powstała również „psychologia ludów” (Völkerpsychologie), utożsamiana – w powszechnym mniemaniu, aczkolwiek niezupełnie trafnie – z postacią Wilhelma Wundta (1832–1920), którego uważa się za „ojca” psychologii jako samodzielnej dyscypliny naukowej. Dzieje się tak ze względu na fakt, że to on założył pierwsze laboratorium psychologiczne – w Lipsku w 1879 r. W. Wundt miał okazję zdobywać doświadczenia badawcze, pracując pod kierownictwem wybitnych naukowców – nie tylko Hermanna Ludwiga Ferdinanda von Helmholtza (1821–1894), z którym był kojarzony, ale także Johanna Petera Müllera (1801–1858) oraz Emila du Bois-Reymonda (1818–1896).

E. Du Bois Reymond (1818–1896), profesor fizjologii uniwersytetu w Berlinie; rzecznik fizykalnego kierunku badań fizjologicznych, autor znany z badań nad zjawiskami elektrycznymi w żywym organizmie; znany poza tym (laikom) jako zwolennik koncepcji niepoznawalności „ostatecznych” tajemnic bytu; głośne jest jego powiedzenie: *ignoramus et ignorabimus* („nie wiemy i nie będziemy wiedzieli”); bardzo poczytne były jego, mające wiele wydań, książki: *Über die Grenzen des Naturerkennens*, 1872 (O granicach poznania przyrody) i *Die sieben Welträthsel*, 1880 (Siedm tajemnic świata) (Pieter, 1976, s. 147).

Zasada *ignoramus et ignorabimus* znana jest w niemieckim tłumaczeniu jako „Wir wissen es nicht und wir werden es niemals wissen”.

Aspekty metodologiczne

W. Wundt wprowadził do psychologii zwyczaj „badania życia psychicznego”, odchodząc przy tym od teoretycznych spekulacji, typowych dla rozmaitych koncepcji filozoficznych (Pieter, 1976, s. 147). Traktowanie jednak W. Wundta jako „twórcy” psychologii naukowej, głównie w oparciu o fakt założenia przez niego pierwszego laboratorium psychologicznego, wydaje się jednak ryzykowne przynajmniej z dwóch powodów: po pierwsze, laboratorium to nie różniło się zasadniczo od istniejących dotychczas „psychofizycznych” – sam W. Wundt pracował, jak wspomniano, u wybitnych badaczy o nastawieniu psychofizycznym i miał okazję zapoznać się z aspektami technicznymi i metodologicznymi ich działalności badawczej; po drugie, brak jest pewności, czy W. Wundt był rzeczywiście „pierwszym” założycielem laboratorium psychologicznego, bowiem ze Stanów Zjednoczonych dobiegają głosy ten fakt negujące² – nawet jeżeli nie da się im wiary, samo założenie takiej placówki w Lipsku – łącznie z użyciem nazwy „psychologia” – nie stanowi jednoznacznego przełomu (Jaroszewski, 1985, s. 115). Za „nową jakością” uznać można jednak podejście

² Około roku 1875 William James (1842–1910), współtwórca pragmatyzmu, otworzyć miał pierwsze eksperymentalne laboratorium w USA, służyło ono jednak raczej „pokazom” niż prowadzeniu badań naukowych.

W. Wundta do problematyki życia psychicznego człowieka, w którym dostrzegał on nie tylko znaczenie psychiki jednostki (stosował do jej badania introspekcję), ale także w pełni doceniał społeczny wymiar egzystencji człowieka, czego wyrazem było jego zainteresowanie problematyką „psychologii ludów”, która wytworzyła w dużej mierze impulsy prowadzące do rozwoju psychologii społecznej. *Völkerpsychologie* (psychologia narodów) niesłusznie jest jednak kojarzona wyłącznie z osobą Wilhelma Wundta (1832–1920). Za jej założyciela uchodzi Chajim Heymann¹ Steinthal (1823–1899) – filolog, antropolog, etnograf, historyk i filozof. Rozwijał ją, współpracując ze swoim szwagrem, Moritem Lazarusem (1823–1903), psychologiem, filologiem i historykiem – uczniem Johanna Friedricha Herbart (1776–1841). W 1860 r. obaj naukowcy wydawać zaczęli pismo pod nazwą „*Völkerpsychologie*”. Z kolei w 1851 r. M. Lazarus opublikował swe rozważania odnośnie do możliwości uprawiania dyscypliny naukowej pod nazwą psychologia narodów – tytuł pracy brzmiał *O pojęciu psychologii narodów i możliwościach jej uprawiania jako dyscypliny naukowej* (*Über den Begriff und die Möglichkeit einer Völkerpsychologie als Wissenschaft*). Jako najbardziej znany psycholog narodów lansował nową dyscyplinę W. Wundt, pisząc swe 10-tomowe dzieło pod tym właśnie tytułem. Ten słynny niemiecki naukowiec zaprezentował w nim „przeгляд” dostępnej wiedzy na temat rozwoju społecznej działalności człowieka – ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju języka, religii, prawa i struktur państwowych. W planach W. Wundta psychologia narodów miała być dopełnieniem psychologii indywidualnej, myśliciel ten słusznie bowiem uznał, iż nie można poszczególnych jednostek ludzkich „alienować” z życia społecznego, postrzegając je jako byty samodzielne i autonomiczne. Ta część jego działalności jest jednak w dużej mierze ignorowana, przez co koncepcja W. Wundta odnośnie do „powiązania życia psychicznego jednostek i wspólnot” jest wypaczana i twórczość intelektualna tego myśliciela redukowana bywa głównie do jej jednostkowo-introspekcyjnego wymiaru; warto w tym kontekście podkreślić, że technika introspekcji okazała się niezwykle istotna przy tworzeniu podstaw metodologicznych badań psychologicznych w zakresie badania procesów pracy i organizacji.

Wpływ psychologii ludów na inne dziedziny wiedzy

Warto również zwrócić uwagę na fakt, iż W. Wundt wywarł znaczący wpływ na rozwój nauk społecznych, zwłaszcza psychologii, socjologii i pedagogiki, a stało się to w dużej mierze na skutek jego osobistej popularności – do Lipska, w którym pracował, zjeżdżali się „niczym do Mekki” naukowcy i studenci z całego świata³ (Wroczyński, 1985, s. 30). Wśród obcokrajowców studiu-

³ Na skutek swej niezwykłej popularności, jak również zdolności wywierania znacznego wpływu na ludzi, W. Wundtowi udało się wpłynąć na całą plejadę przede wszystkim niemiecko- i angielskich psychologów oraz reprezentantów nauk pokrewnych. Jego popularność w świecie

jących u W. Wundta wymienić można wielu luminarzy nauk społecznych. Do grona osób, które zetknęły się z nim osobiście, należą m.in. Lew Semjonowicz Wygotski (1896–1936), Benjamin Lee Whorf (1897–1941), Ferdinand Tönnies (1855–1936), Franz Boas (1858–1942) i Edward Sapir (1884–1939). Także Bronisław Malinowski (1855–1942) słuchał wykładów „mistrza introspekcji” podczas swego pobytu na uniwersytecie w Lipsku⁴.

Wkrótce po promocji doktorskiej Malinowski udał się do Lipska, gdzie 21 XI 1908 roku zapisał się na studia filozoficzne na tamtejszym uniwersytecie. W Lipsku spędził trzy semestry: zimowy i letni semestr w roku akademickim 1908/1909 oraz semestr zimowy w roku 1909/1910. [...] Albumy studentów, w których zapisywano wykłady, na jakie uczęszczali studenci, zostały zniszczone podczas drugiej wojny światowej. [...] Wiadomo jednak, że Malinowski słuchał wykładów filozofa i psychologa Wilhelma Wundta i ekonomisty Karla Büchera (Średniawa; Flis, Paluch, 1985, s. 247).

Nie zabrakło wśród nich również osób, które zasłużyły się na polu pedagogiki – ich reprezentantem może być np. Jan Paweł Władysław Dawid (1859–1914).

Wprawdzie pobyt Dawida w Warszawie był stosunkowo krótki, bo już w roku 1884 wrócił on do Warszawy, skąd potem tylko sporadycznie do Niemiec się wyprawiał, jednakże ów niedługi okres wpłynął znacznie poważniej na kierunek jego dalszej działalności życiowej niż cały pięcioletni okres studiów warszawskich. Dwa były źródła tego wpływu. Przede wszystkim zawdzięczał go Dawid zetknięciu się w Lipsku z Wundtem, jego pracami i poglądami filozoficzno-psychologicznymi. Jak wiadomo, od roku 1875 profesor psychologii w lipskim uniwersytecie, założył w roku 1879 w Lipsku pierwsze na świecie laboratorium psychologii doświadczalnej, które w czasie bytności Dawida w Lipsku cieszyło się znacznym rozgłosem. Ta atmosfera ścisłych badań eksperymentalnych i nadziei związanych z rozwojem psychologii silnie podziałała na Dawida, choć samych poglądów Wundta bynajmniej nie przejął. Drugim źródłem było oddziaływanie na wrażliwą umysłowość Dawida żywego ruchu pedagogicznego, jakiego widownią były wówczas Niemcy. Ruch ten, podsycany przez kontrowersje między zwolennikami dwóch wielkich obozów pedagogicznych: herbartyzmu i pestalocyzmu, skierował uwagę Dawida na teorię i praktykę pedagogiczną jako na szerokie pole zastosowań dla naukowej psychologii (Okoń, 1980, s. 15).

Eksperymentalne nastawienie W. Wundta przejęła znaczna grupa psychologów – część z nich utrzymywała z nim nawet kontakty osobiste. Empiryczne badania pierwszych psychologów pracy i organizacji określane były jako „psychotechniki”.

Inicjatorzy psychotechniki zgodnie uznali, że w badaniach nad związkami między człowiekiem pracującym a jego fabrycznym warsztatem pracy niezbędne są odpowiednie teksty psychologiczne. Jak wiadomo, rozgłosem cieszyła się już wówczas skala inteligencji Bineta, niedługo potem – jej rewizja stanfordzka L. Termana. Powodzenie tych

cie anglojęzycznym zaczęła zanikać w czasie I wojny światowej, kiedy zaczął być postrzegany jako niemiecki nacjonalista.

⁴ Warto zwrócić uwagę na pewne podobieństwa zainteresowań pomiędzy „psychologią narodów” i koncepcjami B. Malinowskiego. B. Malinowski miał kontakt z W. Wundtem i jego naukami. Zaznaczyć należy, że przyszły antropolog znał dobrze język niemiecki.

skal nasuwało myśl, że zastosowanie testu psychologicznego umożliwi racjonalizację doboru zawodowego i na tej właśnie sprawie skupiły się początkowo wysiłki zmierzające do użytkowania wiedzy psychologicznej w przemyśle. Postępując tą drogą, psychotechnika, szybko rozbudowana przez wielu psychologów w Europie i Ameryce, polegała głównie na konstruowaniu testów psychologicznych mających umożliwić poznanie stanu indywidualnego uzdolnień specjalnych, ewentualnie defektów osobnika – tj. jego cech istotnych ze względu na wymagania określonych rodzajów pracy przemysłowej. Znaczną rolę przez długi czas odgrywały przy tym praktycznie doniosłe sprawy: poznawanie stanów zmęczenia i znużenia oraz szybkość reakcji na podniety. Pierwszą psychologią przejęli od fizjologów (Mosso), druga należała do podstawowego inwentarza zagadnień w laboratoriach pokroju wundtowskiego, a na czoło wysunęło się u Cattella (J. Pieter, 1976, s. 307).

W centrum zainteresowań pierwszych psychologów pojawiły się próby wykorzystywania i udoskonalania preferowanej przez Wundta metody introspekcji⁵, a psychologów przemysłu i organizacji zajmowały zagadnienia związane z wydajnością pracy, hierarchiami służbowymi, systemami motywacji oraz problematyką konfliktów, dla których liczące się tło stanowiła psychologia ludów – tematy te w dużej mierze pokrywały się z interesami badawczymi psychologii społecznej, chociaż ta ostatnia wykazywała się z reguły bardziej ogólnym, mniej praktycznym, nastawieniem⁶. Za pioniera psychologii przemysłu i organizacji uchodzi urodzony w Gdańsku niemiecko-amerykański naukowiec Hugo Münsterberg (1863–1916), który pod kierunkiem W. Wundta napisał jedną ze swych dwóch prac doktorskich i obronił ją na uniwersytecie w Lipsku (miało to miejsce w 1885 r.; drugą pracę doktorską – z medycyny – obronił 2 lata później, w roku 1887, na uniwersytecie w Heidelbergu). Przedmiotem głównych zainteresowań badawczych H. Münsterberga były zachowanie ludzi w organizacjach – szczególnie w przedsiębiorstwach, jak również problematyka komunikacji pomiędzy pracownikami, wzajemnych relacji między nimi – oraz tematyka sprawnego kierownictwa w instytucjach gospodarczych. Zdaniem H. Münsterberga, psycholog powinien analizować zachowania w przedsiębiorstwach w kontekście takich aspektów, jak:

- 1) przebieg pracy,
- 2) liczba zwolnień chorobowych i ich charakter (istotne znaczenie odgrywają częstotliwość zachorowań, długość trwania chorób i ewentualnie – o ile można to stwierdzić – rodzaj schorzeń),
- 3) przebieg procesu pracy i
- 4) zadowolenie pracowników – te faktory miały być wykładnikami „zdrowia” lub też „problemów” firmy.

⁵ Metoda ta miała od początku konkurencję w koncepcji Brentano, a wkrótce zaczęła się kształtować wobec niej także opozycja związana z kierunkiem Gestalt.

⁶ Psychologia społeczna nie ograniczała się również wyłącznie do badania zagadnień przemysłowo-organizacyjnych.

Interesujące i pośrednio związane z psychologią organizacji były jego badania przeprowadzone w zakresie specyfiki niektórych zawodów, w badanej grupie znalazły się osoby wykonujące rozmaite profesje. Wśród kobiet wyróżniła się z kolei studentka W. Wundta – Anna Berliner (1888–1977), która jako jedyna kobieta napisała i obroniła pod jego kierunkiem (w 1914 r.) pracę doktorską pt. *Subiektywność i obiektywność wrażeń zmysłowych (Subjektivität und Objektivität von Sinneseindrücken)*. Warto zaznaczyć, że uzyskanie przez A. Berliner opieki naukowej ze strony W. Wundta było, jak na owe czasy, wydarzeniem bez precedensu.

Anna Berliner, jedyna studentka Wundta, była kolejnym pionierem psychologii pracy. Pojechała do Lipska, przedstawiła się Wundtowi i powiedziała, że chce studiować pod jego kierunkiem, choć zdaje sobie sprawę, że nigdy nie przyjmował on kobiet jako swoich studentów. Wundt, najwyraźniej zbity z tropu jej stanowczością, przystał na tę prośbę. Berliner pracowała potem jako psycholog pracy w Japonii i napisała książkę na temat japońskiej reklamy prasowej. Przeprowadziła badania rynku w Niemczech, następnie wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych, by wykładać na Pacific University i prowadzić badania nad optometrią oraz problemami z widzeniem, które wpływają na uczenie się (Schultz, 2008, s. 240–241).

Zróżnicowanie badawcze psychologii ludów

Wspomniana Völkerpsychologie (psychologia ludów) zajmowała się „kulturową otoczką”, w której różne dyscypliny naukowe czy też struktury organizacyjne działały⁷. Ta dziedzina wiedzy niesłusznie, jak wspomniano, jest kojarzona wyłącznie z osobą W. Wundta, gdyż jej założycielem był Chajim Heymann⁸ Steinthal (1823–1899) – filolog, antropolog, etnograf, historyk i filozof⁹. Rozwijał on ją współpracując ze swoim szwagrem, Moritem Lazarusem (1823–1903), psychologiem, filologiem i historykiem – uczniem Johanna Friedricha Hebart (1776–1841). W 1860 r. obaj naukowcy zaczęli wydawać pismo pod nazwą „Völkerpsychologie”. Z kolei w 1851 r. M. Lazarus opublikował swe rozważania odnośnie możliwości uprawiania dyscypliny naukowej pod nazwą *psychologia ludów* – tytuł pracy brzmiał „O pojęciu psychologii ludów i możliwościach jej uprawiania jako dyscypliny naukowej” (*Über den Begriff und die Möglichkeit einer Völkerpsychologie als Wissenschaft*).

Lazarus Maurycy, filozof niemiecki *1824 w Filenie, w w. ks. Poznańskim, †1874, syn uczonego rabinisty. Początkowo pracował w domu handlowym w Poznaniu, następnie ukończywszy gimnazjum w Brunświku 1846, studiował w Berlinie historię, nauki przyrodnicze, prawo i filozofję. W r. 1860 powołany był na profesora psychologii i etnopsy-

⁷ Zwracała ona uwagę na szeroko pojęte „podstawy kulturowe”, na których powstawały struktury organizacyjne i w obrębie których one działały.

⁸ Heinemann, Hermann lub Heinrich.

⁹ Za jednego z poprzedników uchodzi Giovanni Battista („Giambattista”) Vico (1668–1744).

chologii do Berna, skąd 1866 wrócił do Berlina i tu 1868 otrzymał katedrę filozofii w akademii wojskowej, a w 1873 w uniwersytecie. W latach 1869 i 1871 prezydował na synodach izraelskich w Lipsku i Augsburgu. Od 1858 począł L. razem ze Steinthalem wydawać „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft” i założył tym sposobem podstawy zupełnie nowej umiejętności zwanej etnopsychologią (Orgelbrand, 1901, s. 166).

W. Wundt, jakkolwiek nie „wymyślił” zatem psychologii ludów – lansował jednakże nową dyscyplinę niezwykle aktywnie, pisząc swe 10-tomowe dzieło pod tym właśnie tytułem (*Völkerpsychologie*).

W *Elementach psychologii ludów* Wundt podejmuje zagadnienie kulturalnego rozwoju ludzkości. Historię kultury ludzkiej dzieli na cztery główne stadia: okres człowieka pierwotnego, okres totemizmu, okres bogów i bohaterów oraz okres „człowieczeństwa”, czyli humanitaryzmu. Okresy te wyznaczone są ewolucją czynników psychicznych. Siły psychiczne stanowią zresztą o całym rozwoju społeczeństwa. Dzieło Wundta wpłynęło poważnie na dalszy rozwój psychologii społecznej i kierunków psychologizujących w socjologii. Myśli jego z jednej strony wpłynęły na ukształtowanie się skrajnego psychologizmu w socjologii, a z drugiej – przyczyniły się do rozwoju badań psychologii społecznej, która poszukuje społecznych czynników kształtujących motywacje i wzory społecznego zachowania się jednostek (Szczepański, 1967, s. 242).

W planach W. Wundta psychologia ludów miała być dopełnieniem psychologii indywidualnej, myśliciel ten słusznie bowiem uznał, iż nie można poszczególnych jednostek ludzkich „alienować” z życia społecznego, postrzegając je jako byty samodzielne i autonomiczne (Leahey, 1987, s. 187).

„Psychologia ludów” jest koniecznym uzupełnieniem psychologii jednostki, gdyż daje analizę zjawisk, które wynikają z wzajemnego oddziaływania psychicznego zachodzącego w zbiorowościach ludzkich. Rozwój psychiki indywidualnej zależny jest funkcjonalnie od życia społecznego. Zależność ta jest tak ścisła, że poza nią psychiki jednostkowej w ogóle nie można zrozumieć. Wundt odrzuca teorie duszy czy umysłu społeczeństwa. Życie psychiczne jednostek współzyczących w zbiorowościach wykazuje wiele podobieństw; wynikają one jednak nie z istnienia jakiejś psychiki zbiorowej, ale z podobnego wpływu wywieranego przez grupę na wszystkich jej członków (Szczepański, 1967, s. 241).

Dodać należy, że koncepcja W. Wundta wywołała także sporo reakcji negatywnych (Wundt, 1910; Wundt, 1915). Przy okazji psycholingwistyki i socjolingwistyki zwrócić należy uwagę na niezwykle istotną rolę słuchacza wykładów Wundta¹⁰ – Szwajcara Ferdinanda de Saussure’a (1857–1913), który rozwinął ten kierunek. Znaczną popularność uzyskała psycholingwistyka w czasach nam współczesnych, za przyczyną dyskusji, którą Avram Noam Chomski wywołał na polu tej dyscypliny swoimi natywistycznymi tezami oraz polemiką z behawiorystami.

Chomsky twierdził, że teoria uczenia się Skinnera nie może wyjaśnić szybkiego nabywania zdolności do nieskończonego produktywnego języka. Wyniki wielu badań rzeczywiście wskazywały na to, że dzieci tworzą uporządkowane systemy gramatyczne, które jednak w swoich wczesnych stadiach różnią się od gramatyki dorosłych, co jest często używanym argumentem na poparcie tez Chomsky’ego.

¹⁰ Np. W. Wundt, 1911; 1920.

Chomsky sformułował też dwa inne argumenty natywistyczne, które rozpętały długą dyskusję wśród badaczy rozwoju językowego. Pierwszy znany jest jako problem zdegenerowanego języka (degeneracy problem – ten problem w literaturze często bywa nazywany problemem ubóstwa bodźca). Chomsky i inni badacze twierdzili, że dzieci słyszą wypowiedzi językowe, które są zdegenerowane, zawierają wiele zdań niekompletnych i niegramatycznych, i że w związku z tym mają ograniczony dostęp do całego spektrum możliwych konstrukcji językowych. Tak więc zasady językowe muszą być wrodzone, ponieważ otoczenie nie zapewnia wystarczających danych pozwalających dziecku na rozwinięcie pełnej komplementacji językowej. Zauważono także inny problem. Argument braku dowodów negatywnych (negative evidence problem) głosił, że dzieci nie otrzymują jasnych i bezpośrednich informacji zwrotnych o tym, iż pewne wyrażenia w ich wypowiedziach są niepoprawne. Dorośli nie korygują bowiem wypowiedzi dzieci ani nie dostarczają im dosłownych instrukcji (na przykład: „W języku polskim można powiedzieć X, ale nie można powiedzieć Y”) (Gleason, Ratner, 2005, s. 55).

Konkluzje

Psychologia ludów była swego rodzaju poprzedniczką *psychologii społecznej* – zniknęła ona jednak z głównego nurtu nauki – głównie z powodu nieszcześliwego dla niej rozwoju wypadków. W. Wundt (w szczytowym etapie rozwoju jej główny mentor i ideolog) popadł w czasie I wojny światowej – jako niemiecki nacjonalista¹¹ – w niełaskę w świecie angloamerykańskim. Odbiło się to negatywnie na wizerunku kojarzonej z nim *psychologii ludów*. Sytuacji nie poprawiły niezbyt dobre jakościowo tłumaczenia jego książek, które ukazywały się w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Wielu byłych studentów W. Wundta lub jego wcześniejszych sympatyków skierowało się więc ku „angloamerykańskiej” wersji *psychologii ludów* – tzn. *psychologii społecznej*. Popularne przekonanie, że amerykańska *psychologia społeczna* powstała całkowicie niezależnie od wpływów *Völkerpsychologie* mija się jednak z prawdą. Na uczelniach niemieckich studiowała cała plejada późniejszych naukowców amerykańskich, zapoznając się z koncepcjami, które następnie sami „przeszczepiali” na grunt amerykański – odpowiednio je modyfikując i dostosowując do konkretnych potrzeb. Nauka W. Wundta cieszyła się w tym kontekście dużą popularnością. *Psychologia ludów* odegrała znaczącą rolę także w formowaniu się europejskiej psychologii, socjologii i pedagogiki – zarówno poprzez pośrednie, jak i bezpośrednie kontakty z twórcami i propagatorami *Völkerpsychologie*. Wśród szczególnie wpływowych pod tym względem obcokrajowców studiujących u W. Wundta wymienić można luminarzy nauk społecznych w rodzaju Emila Durkheima (1858–1917), Georga Herberta Meada (1863–1931) i Williama Jamesa (1842–1910). Ze środowiska uczonych niemieckich zajmujących się tematyką społeczną, którzy znaleźli się pod wpływem *psychologii ludów*, wspomnieć należy

¹¹ Tak był wówczas w krajach anglojęzycznych postrzegany.

Georga Simmla¹². Warto jednak zaznaczyć, że studiował on tę dyscyplinę u M. Lazarusa.

Podsumowując znaczenie wpływu psychologii ludów na rozwój psychologii, socjologii oraz pedagogiki, należy wskazać na jego wielowątkowy i multikulturowy charakter (Janik, 2003, s. 119–153). Niezależnie od indywidualnego stosunku do tej dyscypliny, badanie jej dorobku może inspirować również współcześnie do poszukiwania nowych form dyskursu w naukach społecznych, jak też bardziej pluralistycznych form ich rozwoju (Zieliński, 2011). Trudno przy tym powstrzymać się od refleksji, że *psychologia ludów* powstała w okresie rysującej się coraz wyraźniej w drugiej połowie XIX oraz na początku XX w. globalizacji i warto jej treści na nowo przeanalizować w czasie, kiedy proces ten nabrał znaczącej dynamiki. Także pozostająca w związku z nimi integracja europejska aktualizuje problematykę psychologii ludów i dyscyplin naukowych, które są z nią spokrewnione – obok psychologii, socjologii czy pedagogiki na uwagę zasługuje w tym kontekście również obszar lingwistyki, szczególnie socjolingwistyka, której znaczenie dla procesów integracyjnych bywa często niedoceniane.

Bibliografia

- Berko Gleason, J., Berstein Ratner, N. (red.). (2005). *Psycholingwistyka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Byłok, F. (2013). *Konsumpcja, konsument i społeczeństwo konsumpcyjne we współczesnym świecie*. Katowice: Śląsk.
- Orgelbrand, S. (1901). Hasło: Lazarus. W: *Encyklopedia powszechna*, tom IX. Warszawa: Drukarnia S. Orgelbranda Synów.
- Janik, R. (2003). *Szanse realizacji państwa opiekuńczego w procesie integracji europejskiej*. Częstochowa: Politechnika Częstochowska.
- Jaroszewski, M.G. (1985). *Psychologia XX wieku*. Warszawa: PWN.
- Kromołowski, H. (2014). *Rozwój opieki psychiatrycznej i leczenie uzależnień*. Katowice: Śląsk.
- Leahey, T.H. (1987). *A History of modern psychology*. Englewood Cliffs: Prentice – Hall.
- Okoń, W. (1980). *Dawid*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Pieter, J. (1976). *Historia psychologii*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Schultz, D.P., Schultz, S.E. (2008). *Historia współczesnej psychologii*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szczepański, J. (1967). *Socjologia. Rozwój problematyki i metod*. Warszawa: PWN.

¹² Georg Simmel przyznawał się do duchowej spuścizny po M. Lazarusie.

- Średniawa, B. (1985). Studia uniwersyteckie Bronisława Malinowskiego. W: M. Flis, A.K. Paluch, *Antropologia społeczna Bronisława Malinowskiego*. Warszawa: PWN.
- Trafiałek, E. (2003). *Polska starość w dobie przemian*. Katowice: Śląsk.
- Wroczyński, R. (1985). *Pedagogika społeczna*. Warszawa: PWN.
- Wundt, W. (1914). *Sinnliche und übersinnliche Welt*. Leipzig: Alfred Kröner Verlag.
- Wundt, W. (1911). *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*. Erster Band, Die Sprache, Erster Teil. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann.
- Wundt, W. (1915). *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*. Sechster Band, Mythos und Religion, Dritter Teil. Leipzig: Alfred Kröner Verlag in Leipzig.
- Wundt, W. (1910). *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*. Vierter Band, Mythos und Religion. Leipzig: Erster Teil, Alfred Kröner Verlag in Leipzig.
- Wundt, W. (1920). *Völkerpsychologie. Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythos und Sitte*, Zehnter Band, Kultur und Geschichte. Leipzig: Alfred Kröner Verlag in Leipzig.
- Zieliński, P. (2011). *Relaksacja w teorii i praktyce pedagogicznej*. Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie.

Reflection on *Völkerpsychologie* and its Influence on Psychology, Sociology and Pedagogy

Summary

The aim of the article is to show the development of *Völkerpsychologie* and its influence on pedagogy. *Völkerpsychologie* is a branch of psychology founded by Moritz Lazarus and Heymann Steinthal. They coined the term “*Völkerpsychologie*” (psychology of nations or national psychology) which is also known as “ethnic psychology”. This direction of psychology is connected with the person of Wilhelm Wundt which adapted many of the ideas of Lazarus and Steinthal and shaped them into his own theory. W. Wundt and his ideas influenced many of his pupils from countries like Great Britain and USA.

Keywords: psychology, theory, language, religions, languages, pedagogy.